

Півночі? Можливо, насправді, якби вдалося встягти Українській Державі, то не було б подальшої кривавої війни на терені України та боротьби різних політичних сил за владу? Іншими словами, чи потрібна була ця «авантюра» купки опозиціонерів режимов Скоропадського, чи це дійсно було щось на кшалт «національної революції»?

На наш погляд, розглядаючи дане питання, не слід забувати й про об'єктивні чинники, здебільшого незалежні від волі організаторів повстання. У своїх спогадах М.Шаповал писав: «Ідея повстання носилась у повітрі увесь час. Маленкіми повстаннями були покрита Україна»¹. Проте сам виступам намагалися надати різні протиурядові сили — і більшовики, і ліве крило українських соціалістичних партій. Першим цього зробити не вдалося — проголошене ними на початку серпня 1918 р. всенародне повстання не розпочалось. Причинною цього були не тільки (і не стільки) слабкість позицій більшовизму серед українських селян, як наявність грізної сили — німецько-австрійської армії, ще здатної стимулювати стихійний екстремізм народних мас. Але у листопаді ситуація різко змінилася — революція у Німеччині й Австро-Угорщині, поразка у світовій війні негативно відбилися на психологічному стані та бойовому дусі іноземних вояків, которых більше цікавили вже не українські проблеми, а власне повернення додому. Тому Директорії так швидко (вже 17 листопада) вдалося укласти угоду про дотримання німецькою армією нейтралітету у боротьбі з тими, кого німці мали захищати.

Однак записувати успіхи повстання на рахунок іноземних військ означало б гризти проти істини. На заклик Директорії, як ми бачили, піднялася майже вся Україна — навіть значна частина тих, хто служив урядові П.Скоропадського, перейшли на бік повсталих (що виступали тепер, після федераційної грамоти гетьмана, як захисники української державності). Отже, здавалося б, ми маємо справу з типовими ознаками повстання нації. Але... чи можна стверджувати про існування єдиної нації, коли під впливом агітації, зовнішніх і внутрішніх перешкод її основні рушійні сили — селянські маси — почали так само швидко відходити від Директорії УНР, як нещодавно приставали до повстання, керованого нею? Найменшівши у політичному розумінні селянство пішло тоді за більш радикальними гаслами більшовиків.

Не було єдності і в українських політичних колах. Підіймаючи повстання, УНС намагався приєднати до нього якомога більше політичних сил і течій. Однак саме це пізніше відіграло свою трагічну роль. Відсутність єдності у проводі новопосталої держави на тлі розколу в народних масах спричинилася до того, що національна революція захлинулась на самому початку, тільки-но досягнувши своєї першочергової мети — повалення ненависного уряду.

- ¹ Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. — Т.1. — Скрентон, 1962. — С.62.
² Брохода В. Уаги до праці д-ра Матвія Стакова «Україна в добі Директорії УНР» // Український історик. — 1967. — №2. — С.95.
³ Шаповал М. Гетьманщина і Директорія // Вітчизна. — 1996. — №5-6. — С.129-131.
⁴ Там же. — №7-8. — С.135.
⁵ Там ж. — С.129-131; Винниченко В. Відродження нації. — Т.3. — К., 1990. — С.94-96.
⁶ Скоропадський П. Слогади (кінець 1917р. — грудень 1918 р.). — Кий-Філадельфія, 1995. — С.295.
⁷ Грищенко А.П. Політичні сили у боротьбі за владу в Україні (кінець 1917 р. — початок 1919 р.). — К., 1993. — С.28.
⁸ Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції 1917-1920 рр. — Т.3. — Прага, 1921. — С.113.
⁹ Скоропадський П. Слогади... — С.303.
¹⁰ Там же. — С.298; Деникін А.І. Гетманство і Директорія на Україні // Революція на Україні по мемуарам більшів. — К., 1990. — С.161-162.
¹¹ Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. — К., 1994. — С.163.
¹² Нова рада — 1918. — 16 листопада.
¹³ Пономарська-Василенко Н. Історія України. — Т.2. — К., 1994. — С.507.
¹⁴ Скоропадський П. Слогади... — С.304.
¹⁵ Там же. — С.305.
¹⁶ Винниченко В. Вказ. праця. — С.107.
- ¹⁷ Скоропадський П. Слогади... — С.305.
¹⁸ Шаповал М. Вказ. праця // Вітчизна. — 1996. — №7-8. — С.135-136.
¹⁹ ЦДАВО України, ф.1429, оп.1, спр.13, арк.1.
²⁰ Винниченко В. Вказ. праця. — С.110-114.
²¹ Наша справа. — 1918. — 19 листопада.
²² Історія української війська. — Т.2. — К., 1993. — С.452.
²³ Скоропадський П. Слогади... — С.377.
²⁴ Удовиченко О. Україна у війні за державність. — К., 1995. — С.47.
²⁵ Деникін А.І. Указ. соч. — С.162.
²⁶ Там же. — С.161-162.
²⁷ Назарук О. Ріх на Великій Україні. — Відень, 1920. — С.25.
²⁸ ЦДАВО України, ф.1429, оп.5, спр.4, арк.7.
²⁹ Коновалець С. Причини до історії української революції // Київ. — 1991. — №10. — С.116.
³⁰ Омелянович-Гавленко М. Українсько-польська війна, 1918-1919. — Прага, 1929. — С.7.
³¹ Держархів Дніпропетровської області, ф.615, оп.1, спр.3, арк.2.
³² Гражданська війна на Україні. 1918-1920. Сборник документів і матеріалів. — Т.1, кн.1. — К., 1967. — С.434.
³³ ЦДАВО України, ф.1429, оп.1, спр.12, арк.14-16.
³⁴ Рибалко І.К. Розгром буржуазно-націоналістичної Директорії на Україні. — Харків, 1962. — С.49.
³⁵ Скоропадський П. Слогади... — С.377-378.
³⁶ Мирчук П. Українсько-московська війна (1917-1919). — Торонто, 1957. — С.70.
³⁷ ЦДАВО України, ф.57, оп.2, спр.254, арк.1.
³⁸ Шаповал М. Вказ. праця // Вітчизна. — 1996. — №5-6. — С.130.

Андрій Гошуляк

Причини антигетьманського повстання під проводом Директорії

Як не дивно, але дане питання належить до числа не лише недостатньо, але й суперечливо висвітлених у науковій і мемуарній літературі.

Прагнучи виправдати доцільність і навіть довести закономірність повстання проти гетьмана П.Скоропадського, апологети Директорії, представники українських соціалістичних партій у своїх працях (переважно мемуарного характеру) називають кілька його причин. Найголовніші з них: проголошення гетьманом 14 листопада 1918 р. грамоти про федерацію з Росією, незадоволення селянства аграрною політикою режиму і його каральними акціями, заборо-

на проведення Українського Національного Конгресу, зосередження реальної влади в Україні в руках неукраїнських елементів тощо.

Відрадно, що останнім часом з'явився ряд публікацій, автори яких зробили спробу більш об'єктивно, правдиво дослідити справжні причини організованого Директорією повстання, розвінчати деякі міфи, створені її творцями та послідовниками¹. Але і новітні праці не позбавлені інколи прикрих неточностей. Зокрема, В.Барладян-Бирландик, щоб довести, що повстання нібито розпочалось за наказом з Москви, безпідставно посилається при цьому на В.Винниченка, стверджуючи: «13 листопада, за день до початку протигетьманського повстання В.Винниченко зустрівся на квартирі міністра фінансів у центральнорадівському уряді УНР В.Мазуренка з Х.Раковським і Д.Мануйльським, які наказали йому розпочати повстання»².

В цій статті автор, спираючись на вже відомі дослідження, а також спогади гетьмана П.Скоропадського, висвітлює лише деякі аспекти названої теми.

Ставши з самого початку опозицію щодо гетьманського режиму, українські соціалістичні партії, що представляли національно-демократичний табір, відмовлялись співпрацювати з новою владою і не погидали намірів її повалити. Створений ними Український Національний Союз (УНС) вони прагнули використати з метою повернення до керівництва державою. Представники УНС розпочали активну роботу по створенню на місцях місій осередків союзу для згуртування опозиційних гетьману сил як в центрі, так і на місцях. Цьому певною мірою сприяла політика П.Скоропадського, зокрема в аграрному питанні. Враховуючи те, що в селах мешкало майже 90% населення України, а частка малоземельних та безземельних селян складала понад 60%, розв'язання земельного питання в інтересах цих верств населення набувало дуже важливого значення.

Алжде в умовах революційної стихії широкі народні маси легко потрапляли під демагогічні заклики більшовиків та інших ліворадикальних сил, які вимагали негайної конфіскації всіх поміщицьких земель та їх розподілу. Аграрне ж законодавство гетьмана, спрямоване на збереження великої землеволодіння в економічних інтересах держави, дало поштовх до соціального нездовolenня і навіть до збройного повстання (Звенигородка, Тараща тощо).

Ситуація ускладнювалася тим, що, повертуючись до своїх маєтків, колишні власники почали силою відбирати у селян самовільно закоплені ними землі та інвентар. Це супроводжувалось каральними акціями щодо населення, що приходило до нових соціальних вибухів. А оскільки в них часто використовувались німецькі та австро-угорські війська, то з особою гетьмана почали ототожнювати саму їх присутність в Україні, хоча прийшли вони, як відомо, внаслідок запрошення Центральної Ради. Таке становище вдало використовував УНС, особливо його ліворадикальна частина. Тому твердження М.Стахіва про те, що партії УНС «протягом дового часу займали вичікувальну позицію по відношенню до гетьманської влади» не відповідає дійсності.

Після організації своїх сил УНС став здійснювати ще більш активну політику, спрямовану на те, щоб добитися змін в уряді гетьмана. В жовтні 1918 р. президія УНС передала П.Скоропадському письмову заяву, в якій містилася гостра критика гетьманського уряду і пропонувалося створити замість нього тимчасовий коаліційно-демократичний уряд. «Ми не вважаємо сучасний уряд в Україні, — підкреслювалося в ній, — повноправним і законним представником Української Держави. Сучасний уряд чужий народові національно і ворожий йому політично та соціально і дає опору тільки в невеликих колах аграріїв і королям промислу... Вийшовши з рядів російської царсько-самодержавної бюрократії, теперішній уряд і суть форми свого думання має російсько-централістичну. Прагнення широких мас української нації до цілковитого національно-державного визволення (для більшості сучасного уряду) чужі і ворожі. Словесними нещирими заявами та жорстокістю цензурних репресій уряд хоче створити враження спокою в державі. Але вся його діяльність веде край до загибелі та руйни, а народні маси штовхає на шлях розлючності, одчай та анархії. З огляду на це Український Національний Союз заявляє, що дійсним, законним представником Української Держави може бути тільки той уряд, який спирається на широкі, демократичні маси українського народу. Тільки коаліційно-демократичний національний кабінет міністрів має право тимчасово, до нормального сформування народної влади стати на чолі державної роботи...»³

Відсутність міцного прошарку національної буржуазії в Україні дійсно позначилась на тому, що великі фінансові кола складалися переважно з неукраїнських елементів. Це й давало певні підстави для звинувачень уряду гетьмана в «штучному припиненні національного ванівлення» та інших гріхах. Тому П.Скоропадський не відкінув одразу пропозиції УНС щодо проведення змін в уряді. Але поставився до цього негативно з таких міркувань. «Я так смотрел на решение этого вопроса потому, — писал він у своїх спогадах, — что положительно не видел действительно государственных людей среди украинцев, а только партийных деятелей, которые уже, я знал по опыту, в большинстве случаев не годятся для высших государственных должностей. Лизогуб был того же мнения»⁴.

Після змін в кабінету міністрів в жовтні 1918 р. гетьман дав йому таку характеристику: «Новый кабинет был буржуазный, но с сильной украинской окраской. Украинцы страшно хотели, чтобы министром внутренних дел был кто-нибудь из них, но сами же они не могли мне указать подходящего кандидата, так на Рейнботе временно и остановились. Министры нового кабинета имели желание совместно дружно работать. Мне думалось, что дело может пойти, и в первое время действительно все шло хорошо... Но честолюбивые вожди партий хотели сами играть роль, а Кистяковский с ними не считался. Неудовлетворенность их честолюбия и заставила пользоваться всеми условиями для того, чтобы восстановить народ против Гетьманства, не считаясь с тем, что они сами разрушают все то, что было уже сделано для Украины. Дело дошло до того, что Винниченко входил в переговоры с большевиками»⁵.

1, дійсно, найбільш радикальна частина членів УНС на чолі з В.Винниченком та М.Шаповалом виступала за вирішення питання влади шляхом збройного повстання. В жовтні 1918 р. в редакції газети «Нова Рада» відбулося засідання за участь лідерів УПСФ (С.Єфремова, А.Ніковського, К.Мацієвича), УСДРП (В.Вінниченка, В.Садовського), Селянської Спілки (Ф.Ф.Швеця), УПСР (М.Шапovala)¹. М.Шаповал, який детально описав цю зустріч, підкреслив, що всі її учасники фактично не мали ніяких офіційних повноважень від своїх партій і були персонально запрошені ним і В.Винниченком. На зустрічі обговорювалося питання про можливість збройного повстання проти гетьмана. Рішуче за повстання висловився лише М.Шаповал та В.Винниченко, решта членів була або проти, або утрималася.

У цілому основні політичні партії УНС поставилися до ідеї антигетьманського повстання по-різному. ЦК УПСР та частини членів ЦК УСДРП висловилися за його необхідність. Однак решта партій була проти. Навіть прибічники В.Вінниченка, яких була більшість в ЦК УСДРП, виступили проти.

В кінці жовтня 1918 р. відбулась ще одна зустріч між М.Шаповалом та А.Макаренком. А.Макаренко розговів про наявність тісного гуртка прибічників повстання, до складу якого входили Строкоза, Тулога, Різниченко, Осев'ян. Що стосується УНС, то, на думку М.Шапovala, »Національний Союз абсолютно нічого не думав про зброяну боротьбу і в ньому про цю справу ні з ким не можна було говорити, опрім Вінниченка»².

Таким чином, з другої половини жовтня 1918 р. група змовників на чолі з В.Вінниченком, М.Шаповалом та А.Макаренком, без згоди на це УНС, розпочала підготовку повстання проти гетьманського режиму. Тим часом УНС продовжував діяти легальними методами. Він проголосив про скликання на 17 листопада 1918 р. Національного Конгресу, який мав на меті визначення питання легітимності влади гетьмана.

13 листопада 1918 р. на засіданні Ради Міністрів обговорювалось питання про можливість допущення проведення Конгресу. Уряд вісімома голосами проти семи заборонив його проведення. Коментуючи це рішення, П.Скоропадський писав: «...єще утром я отримав уведомлення, что буде раскрыты весь заговор восстания при аресте начальника части моей охраны, полковника Аркаса. Из его сообщения выяснилось, что конгресс контрессом, а восстание все равно вспыхнет. Ясно, что тут никакие изменения в составе конгресса не изменили бы положения, а вместе с тем я боялся, что, став на путь уступок, мне придется сделать их целый ряд, причем я буду в руках людей, которые (для меня не было никакого сомнения) поведут Украину к гибели. Другое решение было — решительно закрыть Конгресс и опереться в Киеве на все те офицерские формирования, о которых я говорил выше, а если надо, то объявить всеобщую офицерскую мобилизацию. В одном Киеве у нас было до 15 тысяч офицеров»³. Далі він зазначав: «Я согласился с этим решением (заборонити Конгрес — А.Г.), но так как ясно было, что при недопущении Конгреса немедленно же левые украинские партии примут агресивные меры, мне необходимо было создать более решительный кабінет и более подходящие для этого военные силы, на которые я решил опереться, на русский офицерский состав и на свою Сердюцкую дивізію, на которую я при всіх умішах рахував. Для офицерства русского состава я должен был немедленно объявить федерацию, так как мне уши прожужжали, что, если это будет сделано, то весь офицерский состав станет горой, ради России, за гетьманську Україну. 13 числа я розпустил кабінет и тут же с Палтовим написал грамоту, в которой я, твердо стоя на почві політического, культурного і економічного розвитку України, объявил, что отныне мы должны работать для будущей федерації с Россією»⁴.

Отже, П.Скоропадський наполягає на тому, що грамота про федерацію з Росією була прийнята з метою заручитися підтримкою російського офіцерства в боротьбі проти повстання. Але вона була сприйнята як початок повернення до складу Росії і використана як привід для оголошення повстання. 14 листопада 1918 р. в Києві на таємному засіданні (вже за підтримки УНС) відбулася нарада, на якій було обрано керівний орган повстання — Директорію. 15 листопада 1918 р. виходить відозва Директорії про початок повстання по всій Україні. На жаль, можливість мирного розвитку подій була перекреслена. Пояснюючи причини успіху повстання, гетьман підкреслював: «Я до сих пор считаю, что единственной причиной такого подъема среди повстанцев была, как гром среди белого дня, появившаяся моя грамота о федерации. Если бы ее не было, я, убежден, что сичевики из-за социальных вопросов не пошли бы против меня, да и многие украинские партии не сдвинулись бы с места. Социалисты-федералисты, партия демократических хлеборобов и Шеметовская даже при этих условиях не пошли, но они более понимали обстановку, большинство же украинцев считали, что я предал Украину. Я лямаю, время покажет, кто предал Украину, я или Директория. Не говоря уже о том, что только враг мог желать вообще беспорядков такого рода для Украины, даже если бы многие народные домогания не находили себе отклика в сердце правительства, время для его начала уничтожало все плоды нашей работы, это также относится к Украине, как и к Великороссии»⁵.

Аналіз описаних подій свідчить про те, що заборона проведення Українського Національного Конгресу про-голослення грамоти про федерацію з Росією, репресії проти свідомого українства стали головними причинами, які спонукали УНС підтримати ідею повстання і надати йому офіційного характеру. Це загалом підтверджується і версією, викладеною М.Стахівим. «Підготовка до майбутнього повстання, — писав він, — розпочалася після відомої зустрічі Гетьмана П.Скоропадського та генерала П.Краснова, завдяки зусиллям полковників П.Болбочана, В.Павленка, представників Стрілецької ради С.Коновалця та А.Мельника. Політичними справами опікувався консул Білещікій, закордонними — А.Галіп, а також П.Дідушок, як секретар «керівного гурту». Саме ці люди здійснили належні заходи для того, щоб залучити до заколоту органи політичних партій та професійних організацій, які об'єднувалися в Українському Національному Союзі. Це через декілька днів В.Вінниченко, В.Садовський, Ф.Швець, М.Шаповал, С.Єфремов, А.Ніковський та К.Мацієвич провели нараду, на якій обговорювали вузлові проблеми, пов'язані з можливостями досягнення політичного компромісу з гетьманом, організації Директорії або збройного повстання. При цьому з'ясувалося, що всі присутні, за винятком Ф.Швеця, виступають за

зуміння, проти повстання. По декількох днів — після заборони Всеукраїнського Національного Конгресу, покликання до влади уряду під проводом С.Гербеля та оприлюднення гетьманської Грамоти про федерацію з Росією — провідні українські діячі пізнього вечора 14 листопада таки обрали Директорію й проголосили про початок збройного антигетьманського повстання»¹².

Таким чином, неспроможність українських політичних еліт досягнути необхідного компромісу при формуванні основних елементів української державності привела до повстання, в результаті якого гетьманська Українська Держава була повалена. Однак перемога Директорії УНР виявилася лише тимчасовою. Антигетьманське повстання, назване його лідерами другою національно-демократичною революцією, в кінцевому підсумку завдало значної шкоди українській державності.

Успіх українського національно-визвольного руху залежав тоді від консолідації в єдиний національно-державницький фронт всіх патріотичних сил, незалежно від їхніх суспільно-політичих програм. Потрібен був національний компроміс між політичними силами і рухами. Тільки він міг врятувати українську державність. Неспроможність керівників національного руху об'єднати свідомі українські сили різних політичних таборів з метою побудови незалежної України стало однією з найголовніших причин поразки Української революції 1917-1920 рр. і втрати нашим народом своєї державності.

¹ Барладину-Бірладину В. Повстання проти П.Скоропадського. Причини і наслідки//Останній гетьман. Ювілейний збірник пам'яті Павла Скоропадського. — К.,1993. — С.107-112; Янєвський Д. Директорія УНР як міф //Центральна Рада і український державотворчий процес. Матеріали наукової конференції. — К.,1997. - Ч.1. — С.221-233 та ін.

² Барладину-Бірладину В. Назв. праця. — С.110.

³ Стажх М. Україна в добі Директорії УНР. — Скрентон,1967. — Т.1. — С.20.

⁴ Там само. — С.22-23.

⁵ Скоропадський П. Спогади.Кінець 1917 — грудень 1918. — Київ-Філадельфія,1995. — С.294.

⁶ Там само. — С.296-297.

⁷ Шаповал М. Гетьманщина і Директорія. — Нью-Йорк,1958. — С.49-50.

⁸ Там само — С.30.

⁹ Скоропадський П. Назв. праця. — С.308.

¹⁰ Там само. — С.305.

¹¹ Там само. — С.305.

¹² Стажх М. Назв. праця. — С. 51-54.

Анатолій Кентій

ОУН та гетьманський рух у 1930-х — на початку 1940-х рр.

До однієї з основних причин поразки українського національного табору в часі революції і визвольних змагань 1917-1920 рр. переважна більшість їх активних учасників (як також тогочасних і сьогоднішніх дослідників) відносять нездатність українських національних сил подолати розбіжності, партійні чвари, амбіції окремих лідерів і створити одноцільний фронт боротьби за Українську Державу.

Не краще виглядали справи і в наступні роки, коли на еміграцію відійшли основні чинники, котрі в різний час представлявали український національно-визвольний рух і виступали в ролі носіїв державницької ідеї, представники різних політичних партій, інших громадських організацій. Коли бувший командир формаші Січових Стрільців полк. С. Кононенко у 1920 р. прибув до Відня, то він дуже швидко дійшов висновку, «що українська політична еміграція забула про завдання, які стоять перед кожною політичною еміграцією, і всю свою енергію обернула на безпрудуктивну грізню»¹.

І дійсно, впродовж 1921-1938 рр., від часу утворення Українського Національного Союзу (УНС) до спроб підготувати і провести в 1934-1938 рр. Всеукраїнський національний конгрес, всі намагання української політичної еміграції здійснити консолідаційну акцію завершилися невдачею. І це, як відомо, турбувало багатьох провідних українських політиків.

Так, у листі від 19 квітня 1924 р. до К.Мациєвича С.Петлюра писав: «Потрібна перш за все згода думок, єдність в оцінці нашої сьогоднішньої дійності». І далі. Голова Директорії УНР підкреслював, що «без мобілізації наших сил для твої політичної праці, без перепровадження якої ми знову ризикуємо опинитися в становищі людей, що не в силі будуть спинити фатального ходу подій на Вкраїні»².

Тим часом в українському політичному середовищі з'явилася сила, яка заявила про своє прагнення усунути будь-шо розбіжності в українському національно-визвольному русі і вибороти шляхом національної революції Українську Самостійну Соборну Державу (УССД). Впродовж 1925-1929 рр. відбулася консолідація як за кордоном, так і на теренах Західної України кількох націоналістичних груп, які на Першому Конгресі в кінці лютого — на початку березня 1929 р. створили Організацію Українських Націоналістів (ОУН).

ОУН заявляла про себе як про «наївницу форму організованості нації в часі поневолення», як про організацію, побудовану на засадах всеукраїнства, надпартійності і монократизму. Вже від часу утворення ОУН задекларувала свою незалежність від інших українських політичних організацій, партій, рухів. У червні 1930 р. на конференції членів Проводу Українських Націоналістів (ПРУН) приймається постанова про те, щоб «ОУН підтримувала кожний добрий почин в українській справі загальнонаціонального характеру, а кожний шкідливий поборювала без огляду на те, звідки такий почин був ініційований».

Хоч ОУН у той час була нечисленною, але її провідники з оптимізмом дивилися в майбутнє. «...Нас на еміграції всього кількасот чоловік, — писав секретар ПРУН В.Мартинець своєму колезі Д. Андрієвському, але завдяки орга-